

Gaudium et Spes (vreugde en hoop)

De leesbijeenkomsten over vier constituties van het Tweede Vaticaans Concilie werden op 21 oktober voortgezet met een lezing van prof. Gerard van Wissen over Gaudium et Spes (1965), de constitutie over de plaats van de kerk in de wereld. Prof. Van Wissen is directeur van het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk, een instituut dat verbonden is aan De Tiltenberg.

Van Wissen introduceert de katholieke sociale leer vanuit de Bijbel: bemint God met geheel uw hart en geheel uw ziel en de naaste gelijk uzelf. De sociale leer, het zorgen voor de medemens, hoort bij ons geloof en bij de kerk vanaf haar ontstaan. Christus vraagt ons zowel God als de medemens lief te hebben. Ter verdere inleiding geeft Van Wissen eerst een overzicht van de katholieke sociale leer om in het tweede deel van zijn lezing in te gaan op de constitutie Gaudium et Spes.

Lange tijd was de sociale kant van de kerk een vanzelfsprekendheid. De overheid zorgde voor veiligheid en de kerk voor de sociale kant van de samenleving. Scholen, bejaardenhuizen, ziekenhuizen waren in de Middeleeuwen verbonden aan de kerk. Pas met de Franse revolutie komt rond 1800 een einde aan deze taakverdeling tussen overheid en kerk. De overheid trekt de sociale zorg vanaf dan steeds meer aan zich. Ook de opkomst van liberalisme en socialisme drijven de kerk op dit gebied in het nauw. De kerk geeft in de tijd van de industriële revolutie de katholieke arbeiders troost, maar het socialisme belooft hen een betere wereld nog tijdens het leven op aarde.

Binnen de katholieke gemeenschap vindt een tweestrijd plaats hoe hierop te reageren: moet de overheid ingrijpen om een menswaardig bestaan te waarborgen, zoals socialisten willen, of zijn de sociale klassen als het ware door God gewild en moeten door liefdadigheid de scherpe randen daarvan worden weggenomen? Met de encycliek Rerum Novarum van 1891 van paus Leo XIII lijkt de eerste zienswijze het te winnen in de katholieke kerk. De overheid moet een kader scheppen voor menselijke waardigheid; de kerk draagt uit dat arbeiders sociale rechten hebben, waaronder het recht om zich te verenigen in een vakbond. De encycliek, die op grote schaal onder katholieken wordt verspreid, wordt volgens Van Wissen enthousiast ontvangen.

Later, met de encycliek *Quadragesimo Anno* (1931) van paus Pius XI, wordt de sociale leer van de kerk verder uitgewerkt. In eerste instantie vanuit het natuurrecht, als een ideaal alternatief voor socialisme en liberalisme dat teruggrijpt op een romantische katholieke voorstelling van de samenleving in de Middeleeuwen. De ervaringen in de Tweede Wereldoorlog leiden onder de pausen Pius XII en Johannes XXIII tot een bijstelling van de leer. Democratie en mensenrechten worden meer dan voorheen onderdeel van de katholieke sociale leer. Het idee van de mens die is geschapen naar Gods beeld en gelijkenis en de menselijke waardigheid treden meer op de voorgrond.

Van Wissen behandelt vier beginselen van de katholieke sociale leer, zoals die sindsdien geldt:

- 1) De menselijke waardigheid.
- 2) Het solidariteitsbeginsel (de naastenliefde tussen mensen en de mens als onderdeel van een gemeenschap, die het de mens mogelijk maakt om zijn leven te organiseren)
- 3) Het subsidiariteitsbeginsel, dat zegt dat de mens voor zichzelf verantwoordelijk is. Ook waar mensen sociaal zwak zijn door armoede of ziekte blijft die verantwoordelijkheid bestaan, al dient de overheid hen te beschermen wanneer zij daar zelf niet meer toe in staat zijn.
- 4) De verantwoordelijkheid met elkaar voor het geheel (*Bonum commune*).

Met deze beginselen onderscheidt de katholieke visie op de samenleving zich van die van dictaturen, waarin het de mens moeilijk wordt gemaakt om zijn leven zelf te organiseren, en van het socialisme, waarin de eigen waardigheid en verantwoordelijk minder aandacht heeft.

Het is in de periode waarin de katholieke sociale leer aldus wordt gevormd dat in het kader van het Tweede Vaticaans concilie de constitutie *Gaudium et Spes* tot stand komt. Anders dan de katholieke sociale leer van voor de Tweede Wereldoorlog, geeft *Gaudium et Spes* geen eigen maatschappijopvatting. Wel geeft Van Wissen aan dat de katholieke sociale leer van groot belang is omdat de samenleving en de overheid zelf geen normen hebben. Normen en waarden moeten door ons en door de kerk worden ingebracht. Wanneer niet erkend wordt dat de mens is geschapen naar Gods gelijkenis, dan gaan panelen schuiven, zo leren de ervaringen met communistische en fascistische dictaturen. In plaats van zich tot de politiek te richten met een maatschappijopvatting, richt de constitutie zich tot de mensen van goede wil. Op hen wordt een beroep gedaan om goede dingen tot stand te brengen en foute zaken in de maatschappij te corrigeren. Door kritisch naar de maatschappij te kijken, niet te snel te oordelen, situaties te toetsen aan de sociale leer van de kerk en door vervolgens met voorstellen te komen, kan de wereld verbeterd worden.

Aldus eindigt Van Wissen met een positieve boodschap, die aansluit bij het thema van het lustrum van het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk: "Vernieuwing in continuïteit", dat deze maand gevierd wordt. We wensen onze bisschop en prof. Van Wissen, die beiden aan de wieg hebben gestaan van dit Centrum, dat steeds meer mensen vertrouwd raken met en geïnspireerd worden door de katholieke sociale leer. Aan prof. Van Wissen zal het in elk geval niet liggen. Hij zorgde voor een boeiende lezing en voor uitgebreide antwoorden op de vele vragen na afloop daarvan.